

## Politička lojalnost i legitimitet politike u kriznim okolnostima

Nikola Poplašen

Fakultet političkih nauka, Sarajevo

### Sažetak

Autor polazi od pretpostavke da se u jednoj političkoj zajednici politički sistem stabilno reprodukuje ukoliko mu je lojalna većina članova većine društvenih grupa. Autora zanima, sa stanovišta *psihologije političkog ponašanja*, što se zbiva sa pojedinačnom lojalnošću u tzv. »kriznim« situacijama. U tu svrhu pojedinačno »ja« — obzirom na kontinuirano prisustvo u političkom kontekstu — uslovno je strukturirano na »intimno«, »ponašajno«, i »idealno« »ja«. Dinamiku ovih »slojeva« autor veže za promene subjekata političkog sistema, koji su uvek, već po svome položaju, prisiljeni obezbeđivati vlastiti legitimitet.

Svaka *politička* zajednica, u skladu sa opštim i specifičnim mehanizmima reprodukcije, obezbeđuje legitimitet svoga političkog sistema u širem smislu, ili *vlasti* kako se to uobičajeno formuliše u suženom značenju. Taj *proces legitimisanja* može biti predmet različitih disciplina (političke filozofije, politologije, sociologije, itd.) koje o istom pitanju govore sa različitih stanovišta.

Lojalnost građana političkom sistemu socijalizma, *mutatis mutandis*, nije nešto što se »većito« može garantovati na bazi projektovane neposredne političke demokratije. Naša namera je da u ovom prilogu kažemo nešto više o tamnoj, protivrečnoj strani pojedinačne (samo)proizvodnje lojalnosti, i to primarno sa socijalno-psihološkog aspekta. Eksplicitno je odsutna elaboracija neposredno-demokratskog procesa, unutar koga bi se aktivnošću svih pojedinaца ustanovljavala socijalistička zajednica u svim njenim osnovnim dimenzijama. No, takva vrednosna orijentacija je implicitno prisutna na nužan način, jer je to uslov da se »neutralnost« činjenica osvetli sa stanovišta vrednosti koje se projektuju, žele i očekuju.

Naslovljenu problematiku razmotrit ćemo kroz tri elementa u saodnošćenju — krizna situacija, pojedinac i politički sistem — a namerom da tu relaciju razmotrimo u dodiru sa sadržinom pojmova legitimnosti i lojalnosti.

a) *Krizna situacija*. Iz višeslojnog značenja pojma krize ovde apostrofira-mo ono koje se odnosi na kriznu situaciju, prvo — pojedinačne političke lojalnosti, i drugo, sposobnosti i efikasnosti političkog sistema u legitimirajućem procesu. U tom smislu krizna situacija je razumljena rutinski uz očigledno odustajanje od sabiranja i sinteze rezultata do kojih su došle različite nauke u analizi pojma krize— naprimer, ekonomija, sociologija, politologija i istorija — jer bi to analitički kontekst pomerilo u polje koje nije predmet ovog priloga. Za našu svrhu, dakle, dovoljno je da kriznu situaciju shvatimo kao nefunkcionalnost političkih procesa unutar kojih bi pojedinci na svoje zadovoljstvo učestvovali u reprodukciji društva uobičajenog političkim sistemom kome su lojalni.

Naznačeno razumevanje krizne situacije hendikepirano je u onoj meri u kojoj je u njemu prisutan neotklonjiv ukus etimološkog shvatanja pojma krize: čak i sasvim zadovoljan (zadovoljen) i integrisan pojedinac i stabilan politički sistem, moraju *odlučivati*, odvajati i donositi odluke o angažmanu u pravcu funkcionalnih rešenja te tako pribegavati kriznoj delatnosti i u nekriznim situacijama.

Rutinsko shvatanje krize podrazumeva da su odluke dalekosežne, da opredeljuju u bitnim odredbama dalji razvoj i »sudbinu« entiteta »u krizi«, da se donose pod relativno dramatičnim okolnostima. To dalje upućuje na istorijske promene i preobražaje — kao društveni okvir krize lojalnosti i legitimacije — u kojima se naglo i intenzivno ruše obrasci socijalnog organizovanja, dovede u pitanje i obezvređuju tradicionalni kulturni standardi ponašanja, ruše ustaljene perspektive i vrednosti društvenih slojeva i klasa. Burne promene uslovljavaju nefunkcionalnost dotadašnjeg tipa političke lojalnosti za pojedinačni život, ali i za političku delotvornost manjih ili većih društvenih grupa. Neizvesnost i nesigurnost, što ih donose promene, proizvode nastojanje novih izvora legitimacije da svoje uporište nađu u nekoj značajnoj društvenoj grupi i tendencijski kod većine članova društva.

Kako je u promenama boljitak neizvestan jer je skriven u opskurnom području budućih događaja, a mogućnost makar minimalne samoreprodukcije u društvu u krizi već iskušana i življena, otpor novim izvorima legitimacije je nužan. Društveni subjekti i snage koje se kane afirmisati kao moderatori i artikulatori novog legitimnog reda i novog tipa lojalnosti, prisiljene su da pripadnicima mase ponude socijalnu i političku sigurnost do koje će se doći svima uočljivim i jasnim akcijama, i, u isto vreme, sumu materijalnih i nematerijalnih dobara koja je vidljiva iako još uvek nije pristupačna, koja zove i izaziva. Stoga prenos lojalnosti, u interesu pojedinačne stabilizacije i izvesnosti, mora biti brz i efikasan. *Anomija* na planu socijalnog i političkog poretka izražava i proizvodi *autoanomiju* u nivou pojedinačnih orijentacija i delovanja. To ne znači, iako ta mogućnost nije isključena, da novouspostavljena *nomija*, društveni i politički red stabilizovanih odnosa, ima za svoj ekvivalent autonomiju individua koje genuino proizvode i podržavaju taj društveni i politički red. Prije se radi o protivrečnom procesu u kome se autonomno ponašanje, iako potencijalno stalno prisutno, osakaćuje i redukuje heteronomnim političkim naplavama ili svesnim usmeravanjima. Krizna situacija, ponovimo još jednom, potencira i usložnjava (istovremeno za naučnu reflek-

siju i ogoljuje) one mehanizme vladanja i dominacije koji su na odlučujući način — bez obzira na razblaženost i difuznost — prisutni i u tzv. nekriznim vremenima.

b) *Pojedinac*. U političkom i uopšte u društvenom životu pojedinac retko učestvuje sasvim integralno, u neospornom kontinuitetu, kao »od jednog komada«. Isto tako, to učešće nikada nije sasvim diskontinuirano, razbijeno, raspršeno u nezavisne »parčice«. U vezi s tim moguće je razlikovati određene slojeve, nivoe, sfere ili strukture pojedinačnog »ja«<sup>1</sup> vis à vis političkih procesa.

Prvi strukturalni sloj označimo kao *intimno »ja«*. To je onaj deo pojedinačnog »ja« koji je nevidljiv, prikriven, koji se čuva od sfere javnog delovanja i demonstriranja sopstva. Intimno »ja« je na određen način najunutrašnjiji, »najsvetiji« deo pojedinačnog života kojeg valja sačuvati od pogleda, ocena i uticaja drugih i uopšte javne sfere. Kada se intimno »ja« — u retkim prilikama pred retkim osobama — otvara i kada nastoji progovoriti u svome elementu, ono to čini u formama pripadajućim drugim slojevima pojedinačnog »ja«.

<sup>1</sup> Od psiholoških razlikovanja struktura pojedinačnog »ja« koja (mogu da) imaju relevantnost za političke procese, pomenimo K. Lewina koji razlikuje poljima strukturirano »unutrašnje« i »spoljašnje« područje ličnosti; P.E. Vernon (*Personality assesment*, Wiley, New York, 1963) razlikuje socijalno ja, svesno privatno ja, privatno ja koje nije samosvesno ali to može biti, i nesvesno, potisnuto ja, itd. Ukupna egzistencijalistička misao, na različite načine, predočava razbijenost pojedinačne ličnosti u svetu čineći tako osnove egzistencijalne psihologije.

Imajući u vidu da ćemo Marxovo razlikovanje »privatne« i »javne« sfere raspravljati na narednim stranicama, ovdje je merodavnije uputiti na jedno inspirativno razmišljanje Zbignjeva Šavarskog i misao Ronalda D. Leinga. U raspravi o moralnoj i odgovornoj ličnosti, Šavarski (v. *Dostojanstvo i odgovornost*, »Dijalog« 1—2/1985, str. 65—80), razlikuje refleksno, moralno i idealno »ja«. Radikalno-psihološki pristup R.D. Leinga odnos politike i (»podeljenog») pojedinačnog »ja« elaborira kao domen psihijatrije. On na vrednosno irelevantan način razlikuje ličnost sa »otetotvorenim« i »neotetotvorenim« ja. Ipak »sa izvesne tačke gledišta, otetotvorenost možemo smatrati za poželjnu. S druge tačke gledišta, mogli bismo zastupati mišljenje da se individua mora truditi da se ispetlja iz vlastitog tela i time postigne željeno stanje neputene duhovnosti.« (*cit. rad*, str. 60—61). Konačno: »Otetotvorena osoba oseća da je od krvi, mesa i kostiju, da je, u biološkom smislu, živa i stvarna; ona sebe spoznaje kao supstancijalnu. U onom stepenu u kojem je doista u svom telu, ona je sposobna da ima osećaj ličnog kontinuiteta u vremenu... Ona je implicitno sadržana u svojim telesnim željama, i u zadovoljavanjima i u frustracijama tela. Individua na taj način ima za polazište iskustvo svog tela kao podlogu na kojoj može biti ličnost u zajedništvu sa drugim ljudskim bićima.« (*isto*, str. 61). Ličnost u stanju neotetotvorenog ja »... doživljava svoje ja kao manje-više odvojeno ili udaljeno od svog tela. *Individua oseća svoje telo pre kao jedan predmet među drugim predmetima u svetu, nego kao jezgro svog vlastitog bića*. Umesto da ono bude jezgro njenog pravog ja, individua oseća telo kao jezgro lažnog ja, na koje odvojeno, lišeno tela, unutrašnje, »pravo« ja gleda sa nežnošću, zanimanjem ili mržnjom...« (*isto*, str. 63, cit. podvukao R.D.L.), »Sistem lažnog ja« je »jedan od načina da se ne bude sobom«; to je »dopuna unutrašnjeg« ja koje je obuzeto održavanjem svoje identiteta...« »Njegov je cilj da bude puki subjekat bez ikakve objektivne egzistencije... individua teži da svoju celokupnu objektivnu egzistenciju sagleda kao izraz lažnog ja«. Tako se uspostavlja »dvodimenzionalni identitet«: »identitet-za-sebe« i »identitet-za-druge« (*isto*, str. 90—91). U proseku gledajući »normalnu ličnost karakteriše pre-šizofreno stanje jer je objektivne okolnosti prisiljavaju na »dvodimenzionalni identitet« u vezi s kojim nastoji da se prilagodi okolnostima i odgovori očekivanjima. Tako opšteprihvaćenu »normalnost« karakteriše bolesno reagovanje na bolesne okolnosti.

Drugi sloj ćemo označiti kao *ponašajno »ja«*. Ono stoji iza onog aspekta pojedinačnog života koji se demonstrira kao javno, društveno i političko angažovanje i delovanje. Ponašajno »ja«, je, tendencijski, transparentna ekspresija pojedinačnog »ja« u celini. Njime pojedinac kao da hoće reći: znam i uveren sam, duhom i telom, u određenu »stvar« i zbog toga se u skladu s tim ponašam i angažujem.

Intimnu i ponašajnu sferu nije baš jednostavno uskladiti. Zato se pojavljuje i treći strukturalni nivo, koga uslovno možemo označiti kao *idealno »ja«*. Ono je »idealno« u dvostrukom smislu. Prvo, zbog toga što služi kao uzor-ideal intimnom »ja« za vrednosnu ocenu ponašajnih aktivnosti, ali i *vice versa* — ponašajno »ja« kritikuje i osporava, ili pak afirmiše i razvija, javno neprihutne strukture intimnog »ja« sa stanovišta vrednosti kojima se pojedinac orijentiše i kojima teži. Drugo, ono je više rezultat »nematerijalnog« života, name recepcije i selektivne internalizacije ideja, vrednosti itd. iz socijalnog i političkog miljea. U tom smislu idealno »ja« se samozapaža kao »duhovna« struktura u odnosu na ponašanje koje se empirijski dá locirati i opisati, i u odnosu na intimu koja je smeštena negde »u telu«, skrivena »u srcu«, »na dnu duše«.

Ako (sasvim uslovno) fiksiramo trenutak dinamike ličnosti, možemo zapaziti da je »unutra« ili intimno ili idealno »ja«; prema »spolja« je uvek ponašanje koje je u funkciji one strukture koja se smestila u jezgro ličnosti. Ono što je prema »spolja« istovremeno je deo ličnosti, ali i spoljašnjih, objektivnih društvenih procesa (ili preciznije — mreže političkih procesa u koju je utkana nit pojedinačnog ponašanja). Kada društveno-političke okolnosti tendiraju promeniti ličnost, one se usredsređuju na promenu ponašanja kao nivo ili sloj jednako pripadan i »unutra« i »spolja«, i ličnosti i društvu; »lukavstvo« toga čina sastoji se u *mogućnosti* da se izmenom ponašanja, kao bitne funkcije jegra ličnosti, izmeni i »stanje« u jezgru ličnosti tj. da se pojedinac bitno samoizmeni, koriguje. Ostvarivost »mogućnosti« zavisi od stepena samointegrisanosti ličnosti — gledajući je »nezavisno« od društveno-političkih okolnosti — tj. od »stanja« ličnosti koje varira između relativne harmonije i virtuelnih protivrečnosti.

Slojevi pojedinačnog »ja« nisu u potpunoj harmoniji, nikada se međusobno potpuno ne prihvataju, ali se sasvim i ne odbacuju. Ta napetost prihvatanja i odbacivanja nije ništa drugo nego nastojanje da se izgradi i očuva minimum, ili (nešto) više, integrativne supstance koja će obezbediti personalni kontinuitet i doslednost. Svaki deo »ja« drži se zahteva, zbog određenih razloga, da bude primarni integrator, *spiritus movens* pojedinačnog »ja« u celini. Doduše to tako i biva, ali prema prilikama i uslovima, ličnim i okolinskim.

Ako je, naprimer, intimno »ja« u jezgru ličnosti — pa svojim konvertiranim zahtevima i svojstvima orijentiše ponašanje i preplavljuje ideje — taj personalni habitus idealno »ja« može oceniti kao prenaplašen intimno proizveden egocentričizam i suviše egoističko ponašanje. Sledstvenom korekcijom idealno »ja« se može »progurati« u jezgro ličnosti, te intimno »ja« pomeriti u drugi ili čak treći koncentrični krug. Moguća je pojedinačna samopromena i obrnutim smerom. Intimno »ja« može oceniti da je pojedinačni život suviše u znaku socijalnih i političkih ideja i vrednosti, da je ophrvan političkim i društvenim angažmanom koji ne doprinosi intimnom životu, koji taj život ne uzima ozbiljno nego ga rastvara i potire besmislenim radom za apstraktne dru-



štvene ideale i korist drugih. U tom slučaju intimno »ja« koriguje nepopravljivog »idealistu« usmeravajući ponašanje ka više koristi za intimni samorazvoj. Iako je razlika između »privatne« i »javne« sfere *prividna* (kao što je »prividna« razlika između pojedinačnog i opšteg interesa u Marxovom smislu) — pojedinac je zapaža kao bitnu razliku i stoga je za njega, »privatna« sfera perfektno polje za smještaj intimnog »ja«; ponašanje se orijentiše da smještajem intime u »privatnost« izbegne bliskost i odredljivost pojedinca »javnom« sferom — pojedinačna izolovanost se, pored svega, izbegava i »prevazilazi« (samo) površnim *dodirom* u području »javnog«<sup>2</sup> (o tome opširnije na drugom mestu).

Nesaglasje, razbijenost i suprotstavljenost sfera pojedinačnog »ja« može biti — što ovide tek napominjemo — i osveštena te doživljena kao lična patnja, bol i svesno vođena i usmeravana: politički opozicionar koji je intimno duboko suprotstavljen legalnoj sferi društva u kome je angažovan na uobičajen način, ima duboku distancu prema svome ponašanju koga uzima sasvim instrumentalno. Ili, češći primer, pojedinac kome su vrednosti porodičnog života intimni smisao životnih vrednosti uopšte, svoj socijalno-politički angažman i ponašanje uzima kao sredstvo za opskrbu i reprodukciju porodičnog života; to ponašanje se artikuliše, održava ili menja, isključivo sa stanovišta idealnog »ja« preplavljenog vrednostima porodičnog života, itd.

Najteže je, očigledno, ponašajnom »ja«. Ono mora voditi računa o intimnim pulsacijama zadovoljstva sa *ličnim* životom, ali i o socijalnim i političkim vrednostima koje se nude i nameću kao neizostavan uslov ličnog samorazvoja, zadovoljstva i sreće. Drugim rečima, ponašajno »ja« mora imati neku vrstu mnjenja o saznanjima inherentnim idealnom »ja«. Pozicija »između čekića i nakovnja« izrada situacije u kojima se ponašanje ocenjuje, sa stanovišta intime ili ideja, kao suviše pragmatično i stoga neadekvatno za pojedinačno »ja« u celini; visok stepen intimnog nezadovoljstva implicira ocenu da je ponašanje samo koketiralo sa intimom, a da je stvarno bilo izvedeno iz idealnog »ja« prema gore opisanom modelu. Socijalna i politička ocena ponašanja kao suviše egoističkog i antialtruističkog (koja se može javiti i kao griza savesti i kao javna politička kritika, opresija i represija) traži izmenu ponašanja u pravcu potiskivanja i redukovanja intimne sfere.

Harmoničan odnos sva tri sloja »ja« — u smislu odsustva protivrečnih zahteva i dejstava pojedinih sfera »ja«, pa tako i lične napetosti — moguć je samo teorijski. Jedna druga vrsta harmonije moguća je i teorijski i empirijski. Ona bi počivala na delotvornom prisustvu racionaliteta u ponašajnom »ja« koje uspešno respektuje potrebu i želju za intimnim zadovoljstvom sa individualnim samorazvojem, ali, uz to, uspešno integriše ideje, vrednosti, ideale itd. iz socijalne i političke okoline u vlastiti racionalitet.

<sup>2</sup> Up.: »Bijeg u privaciju u svakom je slučaju bijeg različitih oblika moći i presije s kojima je suočen suvremeni čovjek, a na koje ne može utjecati. Te su moći goleme i sveprisutne na svim područjima čovekova društvenog života. One ne razbijaju zajednicu samo kao mnogostrukost veza, već je razbijaju u njezinu nukleusu — u samom pojedincu. Nekada je npr. gradski trg bio *istinski forum*, a to znači i mjesto tvorenja i zbivanja javnosti. Danas i kada je pun ljudi, ispunjen je, gomilom usamljenika, uplašanih individuuma«. Jovan Mirić, *Etika rada — rad etike*, »Argumenti«, br. 1—2/1984, str. 106.

Racionalno pojedinačno ponašanje — koje bi podrazumevalo, prema opisanoj dinamici, identitet neidentičnih slojeva »ja« — faktički predstavlja retkost, iako to nije retka pojedinačna ambicija. Naime, poželjni racionalitet biva potisnut, izmešten ili iskrivljen strahom koji nastaje u ponašajnom »ja« susretom intimnih energetske pulsacija i imperativnih socijalnih i političkih regula pretopljenih u idealnom »ja«. Tako nastaje, sa stanovišta poželjnosti, jedna aracionalizovana racionalnost. Smeštenost intimnog »ja« »u telo«, »u srce«, govori o posebnoj bliskosti intime sa »mesom i krvi« pojedinačnog »ja«. To ujedno znači da intimno »ja« — gledajući u drugom smeru — obezbeđuje energiju za pojedinačno ponašanje. Ukoliko se ta energija prožima i bôji strepnjom i odelotvoruje kao napetost i strah, očigledno je — pored intimnog nezadovoljstva — da je to rezultat impotentnog ponašajnog racionaliteta, što je opet uslovljeno imperativnim zahtevima okoline koje intima ne može primiti i »mirno« izdržati poželjnim izlivom u racionalno. Naprimer, opresija je dostatan oblik proizvodnje političke lojalnosti stoga što je već pretnja telu dovoljna da »krv i meso« preliju — preko intimne sfere — pojedinačno »ja« energijom straha koja omogućuje da moderator ponašanja bude neki ekstrapersonalni entitet. I kada je opresija preventivna (tj. kada je usmerena na efekat kod *posmatrača opresije*), tj. apstraktna i nestvarna u odnosu na »krv i meso« kao stvarnost tela, ona je, obzirom na efekat, stvarnija od stvarnosti — iluzija obmanjuje stvarnost i tako njome vlada. Egzogeno inicirani strah pulsira kao endogeno svojstvo pojedinačnog »ja« »zaboravljajući« svoje poreklo. A to je upravo prilika egzogenim, socijalnim i političkim činocima da uskoče i prezentiraju se kao iscelitelji straha, da ponude smisao pojedinačnom ponašanju i tako život učine prospektivno svrhovitim, a sebe opravdanim i legitimnim. Time smo došli do refleksija o lojalnosti sa stanovišta političkih sila u nastojanju legitimisanja promena političkog sistema.

c) *Politički sistem.* Sa stanovišta političkog sistema sadržina i forma legitimnosti i lojalnosti moraju se stalno usklađivati. To znači da njihov odnos može biti različit i da proces harmonizacije u manjoj ili većoj meri može izmicati subjektima političkog sistema. Navešćemo — uz napomenu da se radi o uslovnom i pojednostavljenom odvajanju — osnovne situacije u kojima pomenuti odnos može biti »zatečen«:

— Politički sistem se u dužem istorijskom periodu održava; legitimnost i lojalnost se u tom periodu reprodukuju na istovetan način u bitnim odlikama.

— Politički sistem se održava, menjaju se kriterijumi lojalnosti te je i proces legitimisanja sistema dinamičan.

Promene unutar političkog sistema događaju se kao promene izvora legitimacije; međutim, principi lojalnosti (profil, lik lojalnog pojedinca) u osnovi ostaje isti.

— Unutar horizonta recipiranog od većine pripadnika većine osnovnih društvenih grupa, ne postoji nijedan izvor legitimacije koji bi na efikasan način obezbeđivao reprodukciju određenog političkog sistema.

— Politički sistem predstavlja jednu necelovitu »celinu« unutar koje postoji više konkurentnih izvora legitimacije, a koji insistiraju na sebi primere-nim (tj. u »celini« različitim) tipovima lojalnosti.

— Politički sistem se menja izmenom izvora legitimacije i, uz to, izmenom lika lojalnog pojedinca.

Ova tipologija sugeriraše taksativno nabranje situacija: od stabilnog političkog sistema, preko krizne situacije i promena, do novog političkog sistema koji vrši uspešno odelovljenje legitimirajućeg, nomičnog društvenog reda. Pomenuta uslovnost se sastoji u tome što modeli izražavaju (samo) »moment« sliku konkretnog društva, te svaka dijahronijska eksplicacija uključuje prisustvo sadržine i drugih, naročito susednih modela. Uz to, dijahronijska dinamika ne podrazumeva (samo)promenljivost između krajnjih tačaka — stabilnog političkog sistema i onog koji se temeljito menja — nego su i te tačke ravnopravno uključene u izmenljivost u kontinuumu u kome nijedan »momenat« nije primaran. Doduše, u *određenom* smislu može postojati primarnost nekog od političkih oblika; ona je vezana za vrednosno angažovanje zainteresovanih socijalnih snaga proisteklo iz primerene interesne strukture. »Određenost« te primarnosti dovodi se u pitanje čim se u obzir uzme socijalni kontekst na celovit način (naprimjer, jedna socijalna snaga, u skladu sa svojim interesima, nastoji održati političku stabilnost *statusa quo*; u isto vreme, druga socijalna snaga, opet u skladu sa svojim interesima, nastoji izmeniti, čak i radikalnije, pretpostavljeni politički sistem).

Stabilan politički sistem uvek radi na proizvodnji lojalnosti i u tom smislu donosi funkcionalne odluke; ako subjekti političkog sistema respektuju socijalne promene tj. polaze od njih, moraju insistirati i na izmenama u modelu lojalnosti — u skladu sa društvenim promenama koje obuhvataju nove odnose, nove vrednosti, kulturne standarde, itd. Dinamičan politički sistem, bez obzira što »čuva« istu formu, može biti inicijator pa i stimulator značajnih društvenih promena koje obuhvataju i traže i promenu njihovog antropološkog supstrata.

Interesni sukobi mogu dovesti do promena subjekta političke vlasti; politički sistem se menja samo utoliko što su se u nepromenjenoj društvenoj konstelaciji promenili oni koji poseduju najznačajniji obim društvene moći — političku vlast. Od pripadnika društva se međutim traži, uz uobičajeno menjanje detalja (uz promenjene simbole, zastave, političke programe, ideologeme obično primerene »svetlijoj« budućnosti i slično, ostaju isti mehanizmi dominacije, za eksploataisanu masu menjaju se samo subjekti eksploatacije), da po starim principima (p)ostanu lojalni novoj vlasti i da veruju u boljitak koji ona obećava. Zbog toga nova dominirajuća interesna struktura zadržava osnovne instrumente legitimacije — »respektuje« i na nov način uobličava tradicionalne, kulturne, porodične, nacionalne itd. vrednosti i norme — u nastojanju da marginalne promene fasade prezentira kao bitnu inovaciju. Sve je to moguće zbog toga što je novi izvor legitimacije iskoristio krizu starog političkog sistema i nezadovoljstvo njime, i što je ujedno iskoristio odsustvo racionalne vizije i konstruktivnog opredeljenja osnovne mase, koja je ostala nedelatna za bitne promene.

Osnovna masa može izgubiti poverenje u svaku vlast; to anarhično stanje političkog vakuma nastoje iskoristiti svi novi, potencijalni izvori legitimacije i pridobiti lojalnost, barem u onoj meri koja bi obezbeđivala ako ne vlast makar participaciju u njoj. Ukoliko se radi o grupama koje su i politički kon-

kurentne i socijalno različite pa i suprotstavljene, moguće je da to vodi nastojanjima za ustanovljenjem sasvim različitih tipova lojalnosti. Rezultat može biti institucionalizacija novog političkog sistema, sa novim izvorom legitimacije i principima lojalnosti.

Ali i ne mora: može se desiti da strah od promena osnovnu masu učini neprijemčivom za novi izvor legitimacije, da se stari vlastodršci revitalizuju i obnove vladavinu, obično u okviru kompromisno »izmenjenog« (reformisanog) političkog sistema. Štaviše, politički sistem se može održavati i kada je takoreći potpuno nelegitiman (tj. kada mu većina pripadnika većine društvenih grupa nije lojalna, kada ga *prećutno* odbacuje i ne prihvata, kada je ravnodušna i pasivna prema zahtevima subjekta političkog sistema, i slično); ta samo-legitimiraјуća legitimacija političkog sistema (kada su političkom sistemu »lojalni« jedino neposredni nosioci-subjekti političke vlasti), izražava se u paradoksalnom pozivanju subjekata vlasti na lojalnost masa, »podršku« naroda, progresivnih snaga i slično. Ta situacija je moguća sve dok se na celovit i sistematičan način (teorijski, ideološki i politički) ne dovede u pitanje celovita legitimnost političkog sistema i na toj osnovi artikuliše, institucionalizuje i organizuje pobuna. Pojedinačna rebeliranja, teorijska i praktična, lako se izoluju i prikazuju kao psihološki motivisani ekscesi, lokalna nepravda ili marginalna devijacija — važno je da se održi javni mir i da privatno nezadovoljstvo, makar to bila stvar većine, ostane intrapersonalno doživljeno, netransparentno i neizrečeno. Nije teško zaključiti da je u netom skiciranom procesu (samo)legitimacije političkog sistema, od odlučujućeg značaja »sporadična« upotreba represije, a naročito da je sistematično i razvijeno praktikovanje širokog repertoara opresivnih mehanizama u proizvodnji lojalnosti.

Da li je moguća i drugačija relacija legitimacije i lojalnosti u kojoj tačka oslonca za arhimedovsku polugu političkog sistema ne bi bila egzotična politička vlast, i lojalnosti narodna *masa* sa osnovnim atributom ljudskog »materijala« koji se oblikuje po nužnosti i intenciji izvan i natpojedinačnih potreba? Postoje li izgledi afirmacije vrednosno pozitivnog, a ne samo oneljudujućeg i otuđujućeg potencijala krizne situacije?

Ta relacija i ti izgledi primarno su vezani za budućnosno stanovište: to bi bilo ono društvo o kome ne bi bilo moguće reflektirati pojmovima legitimacije i lojalnosti. Demokratizacija političkih procesa trebala bi da znači da ona vodi autentičnom političkom delovanju i samopotvrđivanju svih, pri čemu legitimacija političkog sistema prerasta u pojedinačnu političku samolegitimaciju, a politička lojalnost se rastvara u individualnoj »odanosti« kreativnom sopstvu.



Nikola Poplašen

**POLITICAL LOYALTY AND THE LEGITIMACY OF POLITICS  
IN THE TIME OF CRISIS**

*Summary*

Author assumes that within a political community, the political system reproduces itself in a stable manner on the basis of loyalty of the majority of members from the majority of the social groups. The author examines, from the standpoint of the psychology of political behavior, what happens with individual loyalty in so called «situation of crisis». For that purpose, an individual «self» — considering its continuous presence within the political context — is structurally represented as «intimate», «behavioural», and «ideal» «self». The dynamics of these «strata» author brings into connection with a changes of the subjects of political system, which are, according to their position, forced to secure their own legitimacy.